

**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
Філософський факультет
Центр українських студій імені Д. І. Багалія
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Історичний факультет**

Спадщина Д. І. Багалія в контексті сучасності

**Матеріали II Всеукраїнської
наукової конференції «Теоретичні та
прикладні аспекти біографістики»
(до 160-річчя від дня народження
Д. І. Багалія)**

Харків–2018

УДК 930.2
ББК 63.3(4УКР)-8
С 71

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 18 січня 2018 р.)*

С 71   **Спадщина Д. І. Багалія в контексті сучасності.** Матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики» (до 160-річчя від дня народження Д. І. Багалія) (7 листопада 2017 р., м. Харків). – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – 159 с.

УДК 930.2
ББК 63.3(4УКР)-8

У збірнику вміщено матеріали доповідей ІІ Всеукраїнської наукової конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики», приуроченої до 160-річчя від дня народження видатного історика, ректора Харківського університету, академіка Д. І. Багалія. Видання буде цікавим для істориків, музеєзнавців, мистецтвознавців, краєзнавців, усіх, хто цікавиться проблемами історичної біографістики та історією рідного краю.

Матеріали публікуються в авторській редакції

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2018
© Автори, 2018

ЗМІСТ

Розділ I. Спадщина Д. І. Багалія в історичних пошуках	5
Гончарова О. С. Місце наукової спадщини Д. І. Багалія у дослідженні малих населених пунктів Слобожанщини (на прикладі слободи Старий Салтів)	5
Чернікова І. В. Діяльність Д.І. Багалія зі збереження культурної спадщини Харківщини	14
Сопеляк А. С. Епістолярна спадщина Д. І. Багалія у фондах музею Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна	21
Китиченко Т. С. Листування Д. І. Багалія у працях сучасних істориків	25
Чуркіна В. Г., Водолажченко Н. А. Формування громадянської культури в контексті ідей Д.І. Багалія	33
Манженко В. П. Дмитро Багалій про Сковороду як філософа-богослова	43
Грицюта В. Ю. Постаті Костомарова та Каразіна в історіографічній рефлексії Дмитра Багалія	51
Козюра І. В. Малодосліджені сторінки життя і творчості академіка Дмитра Багалія: адміністративно-краєзнавчий аспект	57
Шевченко Ю. В. Д. І. Багалій: українофіл, історик-марксист чи збайдужілий чиновник?	
Розділ II. Проблеми біографістики	67
Патлаль Ю. В. Незнаний український фольклорист Іван Стефановський – спроба відновлення біографії	67
Кас'яненко Ю. О. Маловідомі сторінки біографії харківського предводителя дворянства М. М. Ковалевського (старшого)	78
Іванова Т. В. М. І. Костомаров: початок кар'єри науковця у Харківському університеті	84
Левченко В. В. Фрагменти інтелектуальної біографії одеського вченого-історика Михайла Івановича Гордієвського	89
Григор'єва М. В. Студентські каси взаємодопомоги в університетах Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст.	100
Котельницький Н. А. Мемуари и епистолярый как источник по истории земского либерального движения на севере Левобережной Украины	111

Топчій Д. Археологічні дослідження В. О. Городцова на території Харківської губернії	116
Полупанов Д. С. В. Х. Даватц: маловідомі сторінки життя приват-доцента Харківського університету	122
Вовк О. И. Фритьоф Нансен и его роль в истории Харьковского университета	128
Сачко Д. В. Роман «Діти Чумацького Шляху» як джерело до інтелектуальної біографії Докії Гуменної	134
Вальтер А. А., Шаповал О. Г. Життя та діяльність академіка А. К. Вальтера у контексті розвитку ядерної фізики в Україні	143
Марьонкіна В. Г., Мархайчук Н. В. Родинне поховання Багаліїв у м. Харкові як комплексна пам'ятка історії та монументального мистецтва	153

Сачко Д. В.
Херсонський державний
університет
d_v_sachko@ukr.net

РОМАН «ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БІОГРАФІЇ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ

Стаття присвячена аналізу можливості визначення роману Докії Гуменної «Діти Чумацького шляху» джерелом її інтелектуальної біографії, визначенню рівня достовірності сюжету. Окреслено основні проблеми, які розкрито письменницею. Автор зосереджується на співвідношенні зображувальних подій у романі з їх трактуванням у мемуарах письменниці. Особлива увага присвячена трагічним сюжетам історії України, свідком яких була Докія Гуменна, – Голодомору 1932-1933 рр., студентським чисткам та їх впливу на свідомість українців.

Ключові слова: Докія Гуменна, «Діти Чумацького шляху», інтелектуальна біографія, історичне джерело, художній твір.

Статья посвящена анализу возможности определения романа Дикий Гуменной «Дети Млечного пути» как источника ее интеллектуальной биографии, определению степени достоверности сюжета. Определены основные проблемы, раскрываемые писательницей. Автор сосредотачивается на соотношении изображенных событий в романе с их мемуарной трактовкой. Особое внимание уделено трагическим сюжетам истории Украины, свидетелем которых была Евдокия Гуманное – Голодомора 1932-1933 г., студенческим чисткам и их влиянию на сознание украинцев.

Ключевые слова: Докія Гуменна, «Дети Млечного пути», интеллектуальная біографія, історический источник, художественное произведение.

The article is devoted to the analysis of the possibility of determining the novel by Dokia Humenna «Dity Chumatskoho Shliakhu» as the source of her intellectual biography. The author determined the level of reliability of the plot, and the basic problems, which are disclosed by the writer. The author focuses on the ratio of figurative events in the novel and interpretation in the writer's memoirs, investigated reception of the past at various time intervals. Particular attention is devoted to the

tragic scenes of Ukrainian history, defines author's interpretation of Holodomor and impact on the memories of the writer.

Key words: Dokia Humenna, «Dity Chumatskoho Shliakhu», intellectual biography, historical source, artwork.

Політичний та науковий плюралізм останніх десятиліть призвели до значних трансформацій сучасної історичної науки. Цьому сприяли як політичні фактори, так і розвиток історичного знання, його інтеграція у світовий історико-історіографічний простір, зміни в методології досліджень тощо. В українську історію та літературу повертаються імена, які у радянські часи були практично не відомі. Набувають актуальності біографічні дослідження. Але українська історична наука XXI сторіччя вимагає якісно нових перетворень, у тому числі й від біографічних розвідок. Поступово історики відмовляються від традиційного відтворення фактів біографії та зосереджують увагу на інтелектуальній біографії. У центрі їх досліджень – взаємозв'язки людини та соціокультурного середовища, що її оточує, з'ясування світогляду історика в його історичні погляди, особливості формування життєвих пріоритетів особистості.

Велике значення у дослідженні інтелектуальної історії України мають розвідки, присвячені життєвому шляху та діяльності української еміграції. Адже вони не тільки цінний ресурс у збереженні української культури за радянських часів за межами нашої держави, а й творці світового інтелектуального простору.

Неординарною постаттю української та діаспорної літератури у США є Євдокія Кузьмівна Гуменна (1904–1996 рр.), життя та літературна діяльність якої стають відомими лише у незалежній Україні. А її твори – «Дар Евдотеї», «Діти Чумацького шляху» та «Хрещатий Яр» – навіть були надруковані українськими видавництвами.

Народилася майбутня письменниця 23(10) березня 1904 р. в с. Жашкові Таращанського повіту на Київщині (нині Черкащина). Початкову освіту дівчина отримала у двокласовій школі у Жашкові. З 1920 р. навчалась у середній педагогічній школі у Ставищах на Київщині. Протягом 1922-1926 рр. здобувала вищу освіту на літературно-лінгвістичному факультеті Київського Інституту Народної Освіти. Протягом 1920-30-х років займалась літературною діяльністю, працювала редактором у Державному видавництві України, а після звинувачень у наклепі на радянську дійсність заробляла на життя роботою стенографістки.

Під час Другої світової війни Докія Гуменна за власним бажанням перебувала у окупованому Києві, співпрацювала зі Спілкою письменників, «Просвітою», була молодшим науковим працівником (асистенткою) Музею-Архіву Переходової доби [4, с. 21], утвореному окупаційним режимом у 1942 р. Це змусило її у 1943 р. емігрувати до Австрії, Німеччини, де деякий час перебувала у збірному таборі для «переміщених осіб» і працювала у редакції журналу «Керма».

У 1950 р. письменниця переїхала до США. Там вона продовжила активну літературну працю, за власний кошт видала більшість своїх книжок: «Мана», «Велике цабе» (1952), романи «Скарга майбутньому» (1964), «Золотий плуг» (1969), роман-хроніка «Хрещатий яр» (1956), казка-есе «Благослови, мати» (1956), есе «Родинний альбом» (1971), збірка оповідань і новел «Серед хмарочосів» (1962), спогади «Дар Евдотеї» (1990) та ін. Публікувала свої твори на сторінках української та канадської преси, зокрема в журналах «Київ» (Філадельфія), «Нові дні» (Торонто), «Наше життя» (Едмонтон), «Український Прометей» (Нью-Йорк), «Новий шлях» (Вінніпег) та інших. Гуменна проявляла високу активність у середовищі українських літераторів в Нью-Йорку, брала участь у житті української православної церкви. Стала співзасновницею Об'єднання українських письменників в екзилі «Слово».

Померла письменниця 4 квітня 1996 р. у Нью-Йорку, США.

Життя та творча діяльність Докії Гуменної стали об'єктом дослідження українських гуманітаріїв переважно в еміграції (статті Г. Костюка [10], О. Тарнавського [22]), а у незалежній Україні лише у XXI столітті. Першою спробою системного аналізу її творчості можна вважати монографію українського письменника та літературознавця П. Сороки «Докія Гуменна. Літературний портрет» (2003 р.) [21], аналіз історіософських творів зроблено Т. Николіюк (Т. Садівською) [14, 18], Г. Саранчою [19], В. Родигіною [17], В. Марценішко [12], М. Лаврусенко [11], О. Коломієць [9], Н. Довганич [7], Т. Швець [23]. Однак належного вивчення особистої, професійної, бібліографічної та ситуаційної біографії письменниці так і не отримали.

Основними джерелами до вивчення інтелектуальної біографії Докії Гуменної є її щоденники, мемуари, а також художні твори, які мають автобіографічний характер. Серед них провідне місце посідає роман «Діти чумацького шляху».

Можливість і справедливість використання художнього твору у якості історичного джерела знайшли своє виправдання у роботах

А.Г. Болебруха [2], Н.І. Миронця [13], А.В. Предтеченського [16], Е. Синявської [20], С.О. Шмідта [24] та ін.

Українська дослідниця Карпенко Г. І. зазначала, що *«художні твори не можна ототожнювати ні з документальними, ні з нарративними матеріалами, і все ж треба ясно усвідомлювати, що художня література відображає ті грані буття, що загалом не потрапляють до традиційних джерел історичної науки. Особливо це стосується реалістичної літератури, оскільки остання за основний принцип художнього зображення мала відданість правді життя»* [8, с. 8]. Вона наголошувала на необхідності впровадження художнього методу в історичні дослідження, що надасть «шанс зобразити людський характер в усій суперечливості та неповторності [8, с. 10].

Варто наголосити, що художній твір є продуктом психічної діяльності письменника, що народжується у його переживаннях, роздумах, пошуках особистої форми та стилю. Літературна творчість є способом самовираження та самоствердження особистості, порятунку від комплексів. А жанр автобіографії є найособистішим, найбільш психологічно вмотивованим. До того ж літературні твори є формою вираження масової свідомості епохи, до якої вони належать.

Таким чином, використання художніх творів письменника як історичного та історіографічного джерела є необхідним під час дослідження до його інтелектуальної біографії.

«Діти Чумацького шляху» (1948–1956 рр.) – найвагоміший чотири томний роман Докії Гуменної. Ідея його написання з'явилась у час душевних мук письменниці – померла її мати. Вона мала бажання увічнити пам'ять про найдорожчу в її житті людину. Своєрідним пам'ятником матері письменниці став цей роман. Перші три томи вийшли друком в Німеччині у 1948 р., а четвертий – у США у 1956 р. Пізніше кілька разів перев видавався, у тому числі і в Україні.

Основна мета роботи – відтворення історії декількох поколінь однієї селянської родини протягом кількох дореволюційних десятиліть до 20 – 30-х років ХХ століття. Представники старшого покоління народилися й виростили за часів кріпацтва, у молодості ще чумакували (Яриней Сарґола, Пилип Остащенко). Дитинство і юність молодшого покоління (Тарас Сарґола) проходили в епоху національної революції, наступні етапи життя захопили період відродження 1920-х років, масових репресій та голоду у 1930-і роки. Кожен том роману розкриває особливості соціального та побутово-

культурного характеру певного часу. Події I та III тому відбуваються у селі, а II і IV – у місті.

В центрі сюжету – життя самої письменниці. Докія Гуменна переносить свої переживання та події особистої біографії на головного героя роману Тараса Сарголу, а також інших другорядних художніх образів. Доказом автобіографічності роману є мемуари письменниці «Дар Евдотеї» (1972 р.). «Діти Чумацького шляху» і «Дар Евдотеї» відображають кілька спільних подій із життя Докії Гуменної.

По-перше, події її дитинства і найважливіші спогади про родину Кравченків – родичів її матері. Саме розповіді останньої про її молодість та враження від відвідин Д Гуменною цієї родини склали основу I тому роману «У запашних полях». В колі материних родичів, де панувала *«атмосфера чистоти й шляхетної бідности»* [3, с. 41], письменниця почувала себе якнайкраще, там вона наповнювалась любов'ю до української історії, фольклору, землі. Через багато років, складаючи свої спомини «Дар Евдотеї» Докія Гуменна раз-у-раз згадує прислів'я, приказки, пісні, казки, що чула на хуторі у Кравченків. Саме мати прищепила Гуменній любов до української мови та зневагу до тих українців, які віддавали перевагу російській. Тому Україна для Докії – це *«кравченківський хутір, і весілля, і свята, і город, де я вродилася...»*, а найголовніше – українські народні пісні [3, с. 83].

Починаючи з II тому, Докія Гуменна відтворює особисте життя, своє оточення та події, що його супроводжували.

Найяскравішими згадками-сюжетами її навчання у Києві став голод у 1920-1921 рр. та відсутність задовільних житлових умов. Але найбільший вплив на свідомість письменниці здійснив психологічний тиск жахливого матеріального становища та відчуття всеохоплюючого песимізму серед населення. Життя у розваленому та погано опаленому архієрейському корпусі монастиря, де письменниця була вимушена жити із подругою та ще 14 хлопцями-студентами під час навчання у Київському інституті народної освіти, щоденне голодування знайшли своє відтворення у художньому творі [4, с. 7-10]. Важка реальність породжувала фаталістичні думки у молоді, що призводило навіть до самогубств. Гуменна, захворівши на мокрий плеврит і потрапивши у лікарню, згадувала: *«...щодня міряли температуру. Ніяких ліків, процедур ... Простирадл міняти не належало ... Атмосфера безнадійности... Я вже приготувалась помирати»* [3, с. 218]. До цього додавалась проблема сприйняття дійсності та життя у ній *«...я не могла наслідувати ідеологію батька*

[куркуля – авт.] і не могла примирити її з ідеологією київської пролетарської студентки, але все більше і більше біла мене по голові кричуца розбіжність між дійсністю і тим, що щодня писалося в газетах, що настирливо вносила у вуха пропаганда навколо» [3, с. 219].

Справжнім жахом для багатьох студентів 1920-х років стали систематичні «чистки» студентського складу з метою виявити і відрахувати небажаних для нової влади студентів. *«Нетрудовий елемент, всякі там попівни, офіцерські синки, діти поліцаїв чи куркулів, торговців – нещадно викидаються з пролетарського вишу»*, – згадує Докія. Вона, як дочка колишнього куркуля, мала брехати комісії, що її батько – селянин, має 6 десятин землі, та показувати фіктивну картку члена Комітету неможливого селянина *«з усіма печатями й підписами»* [3, с. 161]. Такими незаконними методами діяли й інші: підкупами – діти мануфактуристів, знайомствами – попівни та куркульки, демонстрацією піддроблених документів – усі, хто міг їх дістати.

Згадані заходи очищення вищих навчальних закладів від шкідників радянському суспільству відбувались систематично протягом навчального року. Вони досить негативно впливали на психологічний стан студентів, ставали причиною неврозів та депресій: *«Цю брехню мусіла я підтверджувати на чистках зовні спокійно, а в душі з вічним гнівом. Я її ненавиділа, і вона, мабуть, була першопричиною найчорнішої депресії»* [3, с. 161]. У романі Д. Гуменна пояснювала своє становище словами: *«Ця брехня, що стояла між ним [Гарсом-Докією – авт.] і оточенням, була нестерпна, важким тягарем хилила його додолу...»* [4, с. 12].

Яскравим сюжетом роману стало відтворене у ньому літературне життя 1920-30-х рр. Докія Гуменна була членом спілки селянських письменників «Плуг», тому стала свідком протистояння «Плугу» і «Гарту» і того, як їх члени спотворюють молодих митців: *«...набирали значення нові лайки. «Нова генерація» ставала «Новою дегенерацією»»* [4, с. 101]. На її очах відбулось піднесення і падіння М. Хвильового: *«Хвильовий умів заводити в інший, фантастичний світ, Хвильовий бачив його по-своєму і несамовито сміливо рушив у бій проти пігмеїв, що навратили ся завалити все довкола...»* [4, с. 102] – *«сьогодні Хвильовий заявив свою приналежність до цих пухлих і мерлих на українському селі»* [6, с. 49]. Саме такими словами письменниця охарактеризувала самогубство Хвильового.

Однією із найбільших катастроф ХХ століття для українців став Голодомор 1932-1933 рр., свідком якого була і Докія Гуменна. Ці події вона не оминула у романі. Саме у цьому творі письменниця вперше висловлює думку про причини та наслідки для українського народу цього явища. У романі, та і у мемуарах, голод трактується як запланована кампанія проти українців. Вона ставить ряд питань: *«Який зміст у тому, що люди мруть з голоду? Хіба торік був неврожай? Хто це зробив? Кому це на руку?»*, але через обмеженість інформації та неможливість навіть уявити необхідність такої політики для соціалістичної держави не може однозначно відповісти на ці запитання [6, с. 68]. Для неї є зовсім незрозумілим та образливим, що саме українське село має *«вцент зламатися, щоб стати цеглою для соціалізму»* [5, с. 76].

Отже, роман «Діти Чумацького шляху» Докії Гуменної є не лише вагомим надбанням української діаспорної літератури, який звертає увагу читача на ключові явища суспільно-політичного життя України першої половини ХХ століття (трансформація українського побуту та світосприйняття впродовж кінця ХІХ – першої половини ХХ століття), а й виступає цінним джерелом до реконструкції інтелектуальної біографії письменниці, дослідження її психологічного становлення та поглядів на оточуючу реальність.

Джерела і література

1. Архів відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, – ф. 234 Д. Гуменна, – спр. 10 Докія Гуменна. Щоденник. Зошити 54, 55. Роки : 1968, 1969, 1970, 1971, 1972. «15 зв'язка». – 104 арк.
2. Болебрух А. Г. Художня література в джерелознавчому аспекті / А. Г. Болебрух // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України : Мова науки. Термінологія. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 1997. – С. 80-87
3. Гуменна Д. Дар Евдотеї : Испит пам'яті. Кн. 1. / Д. Гуменна. – К. : Дніпро, 2004. – 517 с.
4. Гуменна Д. Діти Чумацького шляху : роман у 4-ох книгах / Д. Гуменна. – Кн. 2. – Нью-Йорк : Науково-дослідне товариство української термінології, 1983. – 172 с.
5. Гуменна Д. Діти Чумацького шляху : роман у 4-ох книгах / Д. Гуменна. – Кн. 3. – Нью-Йорк : Науково-дослідне товариство української термінології, 1983. – 151 с.
6. Гуменна Д. Діти Чумацького Шляху: роман у 4 кн. / Д. Гуменна. – Кн. 4. – Нью-Йорк: Науково-дослідне товариство української

- термінології, 1983. – 217с.
7. Довганич Н. *«Ми – всі сліпці. Бредемо у майбутнє навпомацки. Зрячі тільки в минуле»*: динаміка пам'яті у романістиці Докії Гуменної / Н. Довганич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – 2016. – Вип. 2(36). – С. 107-113.
  8. Карпенко Г. І. Українська реалістична проза другої половини ХІХ ст. як історичне джерело: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Г. І. Карпенко; Дніпропетровський національний ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.
  9. Коломієць О. В. Проза Докії Гуменної (проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Коломієць О. В. ; Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007 – 18 с.
  10. Костюк Г. На перехрестях життя та історії (II) (До 70-річчя життя і 50-річчя літературної діяльності Докії Гуменної) / Г. Костюк // Сучасність. – 1975. – № 4. – С. 50-75.
  11. Лаврусенко М. І. Рефлексія як принцип художньої реконструкції праісторії в романі Докії Гуменної «Золотий плуг» / М. І. Лаврусенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 6 (217). – Ч. І. – С. 91-97.
  12. Марценішко В. Синтез історіософського та міфологічного у творчості Докії Гуменної / В. Марценішко // Вісник Черкаського університету. Сер. : Філологічні науки. – 2004. – Вип. 58. – С. 40-45.
  13. Миронець Н. І. Художня література як джерело вивчення історії / Н. І. Миронець // Український історичний журнал. – 1971. – № 7. – С. 39-45.
  14. Николіук Т. Інтертекстуальні особливості роману Докії Гуменної «Золотий плуг» / Т. Николіук // Мова і культура. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. ХІІІ (125). – С. 46-52.
  15. Погрібний А. Повернення Докії Гуменної / А. Погрібний // Гуменна Д. Діти Чумацького шляху : роман у 4-ох книгах / Д. Гуменна. – Нью-Йорк : Науково-дослідне товариство української термінології, 1983. – 350 с.
  16. Предтеченский А. В. Художественная литература как исторический источник / А. В. Предтеченский // Вестник ЛГУ. – 1964. – № 14. – С. 76-84.
  17. Родигіна В. Ю. Мемуаристика Докії Гуменної: інтерпретація української ідентичності в літературі та культурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Родигіна В. Ю. ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 16 с
  18. Садівська Т. Твори Докії Гуменної в контексті «наукової

- белетристики» / Т. Садівська // Слово і час. – 2004. – № 3. – С. 70-76.
19. Саранча Г. Докія Гуменна : проблема становлення та початок літературної творчості письменниці / Г. Саранча // Наукові записки. Серія : Літературознавство / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – Вип. 37. – С. 137-150.
  20. Синявська Е. Художня література як історичне джерело / Е. Синявська // Історія. – 1995. – № 5. – С. 4.
  21. Сорока П. Докія Гуменна. Літературний портрет / П. Сорока – Тернопіль : Арій, 2003. – 495 с.
  22. Тарнавський О. Літературний шлях Докії Гуменної // Тарнавський О. Відоме й позавідоме. – К. : Час, 1999. – С. 30-35.
  23. Швець Т.В. Щоденник Докії Гуменної: типологія жанру, історико-літературний контекст : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Т. В. Швець ; Терноп. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2017. – 19 с.
  24. Шмидт С. О. Памятники художественной литературы как источник исторических знаний / С. О. Шмидт // Отечественная история. – 2002. – № 1. – С. 40-49.

Наукове видання

Спадщина Д. І. Багалія в контексті сучасності

Матеріали

II Всеукраїнської наукової конференції
«Теоретичні та прикладні аспекти біографістики»
(до 160-річчя від дня народження Д. І. Багалія)

Укр. і рос. мовами

Комп'ютерне верстання: Н. В. Аксьонова

61022 Україна, м. Харків, пл. Свободи, 4
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна